

Ігор БРИНДАК

Сьомого жовтня цього року виповнилося 445 років від дня знаменитої битви під Лепанто. Тоді кораблі італійських та іспанських хрестоносців розгромили флот Османської імперії, який готувався до вторгнення в Італію. Лепантська битва добре знама в історії Західної Європи, але менше про неї знають у нас. Тому ця публікація присвячена не тільки цій битві, але й деяким факторам, що стали вирішальними у її результаті.

Лепанто - це італійська назва грецького міста Нефпактос у Коринтській затоці. Тому в грецькій історії ця подія називається Нефпактоська битва. Але у зв'язку з тим, що її, як правило, знають за італійською назвою, то так вона й буде називатися у публікації. Битва ця була частиною так званої Кіпрської війни (1570-1573).

А все розпочалося у 1566 році, коли помер турецький султан Сулейман II Великий, усім знаний завдяки серіалам про Роксолану. Його наступником став син Селім II. Як погоджується більшість істориків, такими якостями для управління державою, як його батько, Селім не володів. Але зате він мав багато амбіцій щодо розширення своєї імперії. І тут сталася подія, яка викликала у султана бажання розпочати нову війну. У 1569 році у Венеції (Італія) трапилася велика пожежа, під час якої вибухнув пороховий арсенал. В один момент це місто залишилося без порохового запасу. Тут слід зробити одне пояснення: Венеція тоді не була лише одним із італійських міст, це була ціла держава - Венеціанська республіка, що володіла частиною Італії, а також деякими островами, у тому числі й островом Кіпр, який розташований на відстані 2000 кілометрів від міста. У 1570 році Селім II написав ультиматум Венеціанській республіці з вимогою передати йому Кіпр. Свою вимогу він мотивував тим, що раніше цей острів був під владою арабських халіфів, спадкоємцем яких Селім себе вважав. Венеція відповіла на ультиматум оголошенням війни, але швидко зрозуміла, що вона не в силі протистояти могутній Османській імперії. За той час турецький флот розпочав облогу Кіпру, і за неповний рік острів було здобуто. Після цього Селім почав готувати операцію до морського походу на саму Венецію, що фактично означало турецьке вторгнення в Італію. Правителі Австрії,

Франції та Іспанії відмовлялися допомогти Венеції через те, що раніше мали з нею натягнуті стосунки.

І невідомо, як би обернулася європейська історія, якщо б на її арену не вийшов один чоловік. Це був тодішній Папа Римський святий Пій V. Його особа варта конкретної уваги. На Петровий престіл він зійшов у 1566 році. Обраний на понтифіка був у дуже складний для Католицької Церкви час, бо, з одного боку, уся Європа тоді була охоплена релігійними війнами між католиками і протестантами, а з іншого - всередині самої Католицької Церкви були серйозні проблеми. Правда, незадовго перед тим відбувся Тридентський собор (1545-1563). На ньому було започатковано ряд реформ, а ось впровадити їх у дію виявилось дуже складно. То ж коли на конклаві 1566 року кардинали обрали на Петровий престол чоловіка, від якого очікували реальних змін, вони не помилилися. Свій понтифікат новий Папа розпочав із того, що відмовився влаштовувати бенкет з нагоди свого обрання, а гроші, виділені на бенкет, наказав передати монастирям, які опікувалися бідними. Він також надзвичайно спростив процедуру доступу до Папи. Два дні на тиждень він приймав відвідувачів. Цей Папа також провів серйозну організацію римської курії. Тих кардиналів, які управляли єпархіями, Папа відправив з Риму в єпархії, сказавши, що у Вічному місті вони можуть перебувати тільки тоді, коли в цьому буде потреба. Таким чином штат римської курії скоротився майже вдвічі.

Оскільки кожен римський понтифік є ще й главою держави, - а тодішня Папська держава була значно більша, ніж теперішній Ватикан і дорівнювала приблизно розмірам сучасної Бельгії, - то Папа Пій V провадив також і державні реформи, зокрема, наказав виселити зі своєї держави усіх повій, за винятком тих, які погодилися одружитися. Він провів серйозну боротьбу з бандитизмом, а ще на території підлеглої йому держави було заборонено карати когось в'язницею за борги. Велику роль у часі свого понтифікату цей Папа приділяв інквізиції. Останнє твердження у багатьох, мабуть, викличе несприйняття. Але тут слід зробити деякі пояснення. Інквізиція Пію V була потрібна не для боротьби з наукою чи, скажімо, для пошуку жінок, звинувачених у відьомстві, а для розслідування злочинів, учинених духовенством, що, на жаль, тоді мало місце. І, до речі, розслідували ті справи досить успішно. Відсоток подібних злочинів відтоді значно скоротився. А ось щодо науки, то, навпаки, цей Папа їй покровительствував. У 1567 році він проголосив Тому Аквінського, відомого середньовічного філософа і теолога, Учителем Церкви та наказав здійснити повне видання його творів. До речі, це було перше посмертне повне видання творів цього великого мислителя. Воно вмістило тоді 17 томів. А ще Папа Пій V наказав здійснити перевірку житій святих та літургійних текстів і усунути з них різну неперевірену інформацію. Для цього була створена комісія боландистів, яка діє до сьогодні. І ще одну річ започаткував Папа Пій V, яка збереглася дотепер. Йдеться про традицію понтифіків одягатися у білі сутани. Це було пов'язано з тим, що перед сходженням на престол Мікеле Гіслієрі (таке було його попереднє ім'я) був домініканином. Як відомо, ченці цього ордену носять білі габіти, а поверх них - чорні

накидки з каптурами.

Тепер поглянемо, яку роль відіграв Папа Пій V у Кіпрській війні. Як лише виникла загроза турецького вторгнення, він почав робити постійні звернення до іспанського короля Філіпа II прийти на допомогу Венеції. Після деяких зволікань король таки погодився. 12 травня 1571 року за ініціативою Папи була створена Священна ліга, куди входили Іспанія, Венеціанська республіка, Мальтійський орден і Папська держава. Спочатку Священна ліга розробляла проект допомоги Кіпру, але коли прийшла звістка, що острів захоплено турками, було вирішено організувати морський хрестовий похід для захисту Італії. За той час до Священної ліги ще долучилися: Велике герцогство Тосканське, герцогство Савойя, герцогство Парма і Генуезька республіка. Незважаючи на збільшення Ліги, похід не вдалося організувати відразу через те, що держави ніяк не могли погодитись, хто буде головнокомандуючим. І тут знову втрутився Папа Пій V. На його пропозицію усі погодилися визнати над собою провід герцога Хуана Австрійського, брата іспанського короля Філіпа II. Окрім того, по парохіях і монастирях Папа закликав молитися вервицю за порятунок від турецької агресії. До хрестоносців він скерував послання, у якому пообіцяв здобуття перемоги при умові, що серед них не буде вояків поганої поведінки. У місто Месіна, де формувалася флотилія Священної ліги, прибули вислані Папою Пієм V ченці домініканці та езуїти, які сповідали вояків та відправляли для них богослужіння. Почувши про заповнення Папи, хрестоносці масово приступали до Святих Таїнств.

На двох вітрилах свого флагмана герцог Хуан Австрійський наказав помістити ікони: лики Ісуса Христа і Матері Божої Гваделупської. До речі, з'явлення Матері Божої Гваделупської відбулося за сорок років до описуваних подій, у 1531 році. Це був перший випадок, коли цю ікону було виставлено поза Новим Світом. Загалом сили Священної ліги нараховували 212 кораблів та, за різними даними, 26-28 тисяч вояків, а також 40 тисяч моряків та веслувальників. Що стосується останніх, то на кораблях італійських держав вони були найняті за платню і при потребі могли долучитися до воїнів. А ось на іспанських суднах веслувальниками здебільшого були засуджені до каторги в'язні. Зрозуміло, що розраховувати на їхню безпосередню участь у боях було неможливим. Серед воїнів, які стали учасниками цього хрестового походу, був і майбутній іспанський письменник Мігель де Сервантес, автор «Дон Кіхота». Пізніше у цьому романі він згадував про свою участь у битві під Лепанто.

Тепер щодо сил Османської імперії. Крім власне турецького флоту до них долучилися судна алжирських піратів. Усього разом це був 251 корабель, 34 тисячі вояків та 50 тисяч моряків і веслувальників (на турецькому флоті це були невільники-християни). Очолював цей флот Алі Паша.

Кораблі хрестоносців вирушили до Коринтської затоки, де останній раз бачили турецький флот. Коли вони прибули, то він там ще перебував. 7 жовтня 1571 року відбулася битва під Лепанто. Турецький флот було розгромлено, сам Алі Паша загинув. Загалом втрати Османської імперії становили: 224 кораблі та 15 тисяч воїнів. Втрати Священної ліги - 13 кораблів і 7566 воїнів (див. https://ru.wikipedia.org/wiki/битва_при_лепанто). У часі цієї битви тричі був поранений Мігель де Сервантес. Хрестоносці також звільнили 12 тисяч невільників-веслувальників. На жаль, 10 тисяч веслувальників затонули разом з галерами, оскільки були до них прикуті. Османський план зі вторгнення в Італію був зірваний. Уся Європа оспівувала перемогу під Лепанто. На честь цієї битви згодом навіть написав поему шотландський король Яків VI, який за віросповіданням був протестантом-пресвітеріанином.

Тепер поглянемо, що в часі битви відбувалося у Римі. Так ось, 7 жовтня 1571 року Папа Пій V мав нараду із кардиналами у приміщенні Ватиканської бібліотеки. Згідно із записами очевидців, усередині наради Папа перервав її раптово, підійшов до вікна, відчинив його, трохи постояв, а пізніше розвернувся і сказав кардиналам: «Тепер не час обговорювати справи. Ми подякуймо Богові за перемогу, яку він дав християнам» (цит. за о. Андрій Йосафат Трух, «Життя святих», Львів, «Місіонар», 1997, т. 2, стор. 172-173). Хочеться наголосити, що інформація про цей випадок не походить із джерела, які у нас в народі називають «хтось десь комусь сказав». Просто на цьому засіданні були присутні секретарі, які записували кожне слово. І пізніше оті їхні записи були долучені до документів беатифікаційного процесу Папи Пія V (див. Wincenty Laszewski, «Opowieść o św. Piusie V i Bitwie pod Lepanto» - www-zdrowaska.pl/-sw.p.../). Оскільки у XVI столітті ані мобільних, ані стаціонарних телефонів не існувало, а звістка про перемогу дійшла аж за два тижні, то це означає, що Папа отримав інформацію про результат битви у надприродний спосіб.

Першого травня 1572 року Папа Пій V перейшов у вічність. Через кілька місяців помер і султан Селім II. Венеція далі не бажала воювати в союзі з Іспанією і в 1573 році підписала перемир'я, згідно з яким погодилася зі втратою Кіпру. Та, незважаючи на те, Османська імперія втратила своє домінування у Середземному морі.

У 1672 році Папа Климент X проголосив Папу Пія V блаженным, а в 1712 році Папа Климент XI проголосив його святим. Цікаво, що коли 13 березня 2013 року на Петровий престіл було обрано теперішнього Папу Франциска, то перше, що він зробив, - спустився у ватиканську крипту і молився біля мощей саме святого Пія V. Це зафіксували фото- і відеокамери. Папа Франциск ніколи не давав коментарів, чому він у той момент молився саме на гробі цього свого попередника.

В історії вже не раз були випадки, коли Бог у різний спосіб виявляв своє благословення для тієї або іншої армії (про це конкретніше див.: «... але від Господа перемога», «ЖВ»,

ном. 10, 2014). Щось подібне ми бачимо і у випадку Лепанто. То які ж можемо зробити із цього висновки? По-перше, про силу молитви, адже пригадаймо, що від самого початку війни Папа організував різні молитовні акції. По-друге, заступництво Пресвятої Богородиці: Папа Пій V закликав молитися саме вервицю, яка, власне, і є молитвою до Божої Матері. З цього ми бачимо, що почитання Богородиці не є якимось забобоном, а богоугодною справою. По-третє, очищення душі. Як вже згадувалося вище, тодішній понтифік обіцяв хрестоносцям перемогу, якщо серед них не буде вояків злої поведінки. І тому перед відправленням у морський похід воїни масово приступали до Святих Таїнств. Усе це, як переконуємось, дало свої плоди. І, відповідно, коли у наш час на східних кордонах України триває війна, ці речі є актуальними.

Коли після закінчення Кіпрської війни у Венеції на знак подяки Богородиці було зведено каплицю Божої Матері Вервиці, то на одній з її стін викарбувано напис: «Не відвага, не зброя, не вожді, але Марія Вервиці зробила нас переможцями». Ці слова, мабуть, варто пам'ятати не тільки венеціанцям.

Ігор БРИНДАК. Лепанто: за лаштунками битви// "Жива вода" №11 2016